

ENNAKKOTEHTÄVÄT SEKÄ KIRJALLISUUS- JA ELOKUVATEHTÄVÄT

1. Näytelmän pohjana on Mary Shelley'n romaani *Frankenstein eli uusi Prometheus*.

a) Selvitä, mitä Prometheus-myytissä tapahtuu. Katso myös siihen läheisesti liittyvää myyttiä Pandoran lippaasta.

b) Myös muissa myyteissä on yhteyksiä Shelley'n romaaniin. Selvitä, millaisia ovat seuraavat myytit ja mitä yhteistä niillä on Frankensteinin kanssa.

- Hyvän ja pahan tiedon puu (Raamattu)
- Golem (juutalainen myytti)
- Faust (tunnetuin versio myytistä Goethen kirjoittama)
- Seppo Ilmarinen ja kultainen nainen (Kalevala)

c) Näytelmässä Olio oppii lukemaan ja siteeraa jopa ulkomuistista John Miltonin *Kadotettua paratiisia* (1776). Keskustellessaan Olion kanssa Frankenstein kysyy, samastuiko Olio kirjassa Aatamiin. Olio vastaa samastuneensa pikemminkin Saatanaan. Selvitä, millaisen kuvan *Kadotettu paratiisi* antaa ihmisen alkuperästä, ja tarkastele, miten Saatana liittyy kirjan nimeen. Katso myös, mitä Saatanelle kirjassa tapahtuu. Katso sitten esityksessä, miten Miltonin ajatuksia hyödynnetään Frankenstein-tarinassa.

2. Pohdi Frankensteinin hirviön hahmoa.

Millaiseksi Mary Shelley alun perin kuvasi hirviön? Kuuluisin versio on näyttelijä Boris Karloffin esittämä hirviö elokuvassa *Frankenstein* vuodelta 1931. Millainen suhteessa näihin on Kansallisteatterin hirviöhahmo? Koosta hirviöitten sukupuu Googlen kuvahakua apua käyttäen. Merkitse sukupuuhun aina kuvalähde (mistä teoksesta, elokuvasta, sarjasta tms. hirviö on peräisin ja miltä vuodelta, kuka tekijänä tai esittäjänä).

3. Leiki erä hirviöhippaa.

Hirviöhippaa voi pelata pihalla tai jumppasalissa. Yksi on hirviö, joka huitoen, koikkelehtien ja mölisten yrittää ottaa pikku ihmisiä kiinni. Pienet ihmiset liikkuvat polvet koukussa, toinen käsi

maassa tai lyhyin askelin. Kun hirviö saa pikku ihmisen kiinni, tämä muuttuu myös hirviöksi. Peli päättyy, kun kaikki ovat hirviöitä.

4. Hirviöhahmot kirjallisuudessa

a) **Kuolleiden herättäminen tai herääminen henkiin** on ollut kiinnostava aihepiiri useiden muidenkin kuin Frankensteinin mielestä. Tarkastele ainakin Raamatun tarinaa *Lasaruksesta*, antiikin myyttiä *Orfeuksesta ja Eurydikestä* sekä eri versioita zombeista (mm. *Resident Evil* -pelit ja elokuva sekä Stephen Kingin *Uinu, uinu lemmikkini*) ja vampyyreista (tunnetuin klassikko Bram Stokerin *Dracula*). Kiinnostavaa taustaa tarjoaa Harto Hännisen ja Marko Latvasen teos *Verikekkerit – kauhun käsikirja*.

- Miten henkiin herättäminen tai herääminen tapahtuu?
- Millaisia seurauksia sillä on?
- Miten kuolleesta herännyt suhtautuu heräämiseensä? Onko hän tietoinen aiemmasta kuolemastaan?
- Miltä kuolleesta herännyt näyttää?
- Miten kuolleesta heränneeseen suhtaudutaan?

b) **Kuolleen ja elävän yhdistäminen** on tyypillinen kauhua herättävä asia.

Kauhukirjallisuudessa on myös muita epäluonnollisia kominaatioita. Mitä seuraaviin luokkiin kuuluvia hahmoja tiedät:

- ihminen + eläin,
- ihminen + kone,
- ihminen + demoni,
- ihminen + alien
- Mikäli kyse ei ole epäluonnollisesta yhdistelmästä, voi kyse olla jotenkin muutoin oudoksi (esim. kooltaan tai kyvyiltään) muuntuneesta hahmosta. Mitä esimerkkejä tiedät?

c) **Shelleyn *Frankensteinia* pidetään varhaisen tiedekauhun edustajana.** Toisaalta se ennakoi science fictionia, jonka yhtenä keskeisenä kysymyksenä voidaan pitää tieteentekijän vastuuta.

Jakautukaa ryhmiin niin, että jokaisella opiskelijalla (tai parilla) on eri tiedekauhua tai scifiä edustava tai muutoin tieteen eettisiä ongelmia käsittelevä teos. Varmistakaa, että ainakin seuraavat klassikot tai muuten merkittävät teokset tulevat mukaan:

Mary Shelley, *Frankenstein eli uusi Prometheus* (1818); Robert Louis Stevenson, *Tohtori Jekyll ja Mr. Hyde* (1886);

Herbert George Wells, *Tohtori Moreaun saari*;

Hovard Phillips Lovecraft, *Herbert West – elvyttäjä* (1922, novelli);

Michael Chrichton, *Jurassic Park* (1990)

Philip K. Dick, *Palkkionmetsästäjä* (1968), myös Ridley Scottin elokuvaversiona *Blade Runner*

William Gibson, *Neurovelho* (1984)

Keskustelkaa ensin lukupiirissä seuraavista kysymyksistä:

- Miksi ja miten tiedemies astuu tieteen sivupoluille?
- Miten tiedeyhteisö ja muut ihmiset suhtautuvat tutkijaan ja hänen työskentelyynsä?
- Minkä uhkan ja miten laajalle joukolle tieteentekijän keksintö herättää?
- Millainen on tiedemiehen luomus ja miten siihen suhtaudutaan?
- Miten tiedemiehen luomus suhtautuu itseensä ja ihmisiin?
- Sisältyykö teokseen jokin opetus tai varoitus (vrt. myytit)?
- Miten teos päättyy tiedemiehen, hänen luomuksensa ja yhteisön kannalta?

Valmistakaa keskustelunne pohjalta toisille pidettävä esitelmä, draamallinen esitys tai posterit. Havainnot voi työstää myös aihetta käsitteleväksi artikkeliksi tai esseeksi.

5. Elokvamaailman hirviöt

a) *Frankenstein* on tieteiskirjallisuuden ja teknotrillereiden edelläkävijä. Sähkö, jonka avulla Frankensteinin hirviö syntyy ja saa tietoisuuden, oli romaanin syntyäikoihin verraten uusi tekninen keksintö. <http://www.kiiltomato.net/mary-shelley-frankenstein/> Tarkastele kirjallisuuden ja elokuvien pohjalta, mitkä muut keksinnöt ovat herättäneet pelkoa, kauhua ja moraalisia kysymyksiä. Ohessa on pari vinkkiä.

Tekoälyn herääminen tietoisuuteen ja kääntymisen luojaan vastaan

- *Blade Runner* (ohj. Ridley Scott, pohjautuu Philip K. Dickin tekstiin)
- *Terminaattori* (James Cameron, myös alkup. käsikirjoittaja)
- *Avaruuseikkailu 2001* (Stanley Kubrick, pohjautuu Arthur C. Clarken romaaniin)
HUOM: 2001: Avaruuseikkailu esitetään Orionissa 5.3.2013 klo 20.30 ja 8.3.2013 klo 17.00 osana *Sight and Sound Top Ten* -sarjaa, johon kannattaa tutustua muutenkin.
- *Robotin elämää* (Chris Columbus, Isaac elokuvissa Asimov).

Geeniteknologian uhat

- *Kärpänen* (David Cronenberg)
- *Tohtori Moreaun saari* (John Frankenheimer)

b) Harto Hänninen ja Marko Latvanen käsittelevät *Frankensteinin* elokuvaversioita ja teoksen vaikutusta myöhempiin elokuviin teoksessaan *Verikekkerit – kauhun käsikirja* luvussa *Se elää! Hullut tiedemiehet*. Valitkaa mielestänne kiinnostava näkökulma (esim. romaanin pohjalta tehdyt eri versiot, edellä mainitut erilaiset tieteen uhkakuvat tai vaikkapa hirviöiden visualisointi) ja katsokaa siihen liittyviä elokuvia ja keskustelkaa niistä. Tuorein elokuvaversio Frankensteinista on Kenneth Branaghin *Mary Shelleyn Frankenstein* vuodelta 1994.

c) Frankenstein on innoittanut myös kauhuparodioita, joista tunnetuin lienee Jim Sharmanin *Rocky Horror Picture Show* vuodelta 1975. Elokuva on saanut kulttimaineen, ja siihen on tehty repliikit myös yleisölle, jonka oletetaan pukeutuvan elokuvan hengessä. Ottakaa selvää tästä ilmiöstä netin avulla ja järjestäkää oma *Rocky Horror Picture Show* -ilta. (Turun kaupunginteatterin esitykset alkavat loka-marraskuussa 2013).

d) Tim Burtonin nuoresta Frankensteinista ja hänen koirastaan kertova animaatio *Frankenweenie* on vuodelta 2012 ja pyörii yhä elokuvateattereissa. Sen parina toimii hienosti Burtonin aiempi kuollutta ja elävää yhdistelevä animaatio *Corpse Bride*, joka on saatavilla dvd:nä. Tim Burtonin ehkä kuuluisin elokuva *Saksikäsi Edward* puolestaan kertoo nuoresta miehestä, joka on saanut käsiensä paikalle suuret sakset, ja häntä pelätään hänen omituisuutensa vuoksi. Sweeney Todd, Fleet Streetin paholaisparturi edustaa taas makaaberia Burtonin luomaa kauhua. Tutustu Tim Burtonin elokuvaan ja tutki, millaiset piirteet ovat hänen teoksilleen tyypillisiä.

TARKKAILUTEHTÄVÄT

Esityksen visuaalisesta ilmeestä ovat vastuussa ensisijaisesti ohjaaja Mika Myllyaho, lavastussuunnittelija Kati Lukka, pukusuunnittelija Tarja Simonen ja valosuunnittelija Ville Toikka. Kansallisteatterin Lavaklubin keskustelutilaisuudessa Myllyaho, Lukka ja Simonen kertoivat, että suunnittelun lähtökohtana oli ollut muun muassa se, että videoita ei käytetä ja näyttelijät näyttelevät ”luomuna”, ilman mikrofoneja. Esityksen lavastuksessa ja puvustuksessa on pyritty itäeurooppalaiseen estetiikkaan ja melko minimalistiseen ilmaisuun. Myös symboliikka on vahvassa osassa.

1. Esityksessä käytetään toistuvasti jäätä, lumisadetta, tulta ja heluriliikettä. Tarkkaile, millaisissa tilanteissa niitä käytetään, ja pohdi, mitä näytelmän teemoja niihin liittyy.
2. Tarkastele henkilöiden vaatetusta. Mitä merkityksiä väreihin liittyy?
3. Esityksessä on seitsemän näyttelijää. Heistä monet tekevät useita rooleja, ja näyttämöllä on suuren ajan lähes koko joukko. Niinpä vaatteiden vaihtoon ei juurikaan jää aikaa. Valitse tarkkailtavaksesi joku näyttelijöistä, esimerkiksi Petri Liski, Maria Kuusiluoma tai Olli Ikonen. Millaisilla vaatemuutoksilla hän siirtyy roolista toiseen?
4. Millaisesta näyttämökuvasta esitys alkaa ja millaiseen se päättyy?
5. Miten taidehistorian tyyliuunnat gotiikka (arkkitehtonisena tyyliuunnana), myöhäiskeskiaika ja romantiikka näkyvät esityksen visualisoinnissa? Huomioi, että kirjallisuudessa goottilaisuus määritellään ja sijoitetaan aikaan eri tavalla kuin yleisessä taidehistoriassa. Tarkkailutehtävään sopivia linkkejä ovat seuraavat:
 - Tila, kuva, aatteet -sivusto
 - Gotiikka, valon vallankumous
 - http://www.xip.fi/taidehistoria/?page_id=29
 - Romantiikka
 - http://www.xip.fi/taidehistoria/?page_id=67
6. Hallitsevin lavaste on 18 metrin mittainen seinä, jonka maalausten toteuttamiseen on mennyt yhdeltä ihmiseltä kaksi viikkoa. Tarkastele, mitä seinään on maalattu. Tunnistatko viittaukset taideteoksiin? Entä mihin liittyviä ovat seinällä olevat kaavat?
7. Kuvaile ja pohdi Frankesteinin hirviön hahmoa. Suhteuta sitä aiempiin hirviöhahmoihin (ks. ennakkotehtävät).

TEATTERIKÄYNNIN JÄLKEEN

1. Käykää tarkkailutehtävät keskustelemalla läpi.

2. Aiheesta teemaan ja tulkintaan

Lue oheinen katkelma Frankensteinin käsikirjoituksesta ja pohdi vastauksia katkelman lopussa esitettyihin kysymyksiin. Tässä katkelmassa sodan sokeuttama yliopiston opettaja de Lacey sivittää Oliota. Erään päivän aiheena on perisynti, josta de Lacey luennoi seuraavasti:

On kaksi koulukuntaa. Toinen väittää, että meidät kaikki on luotu epätäydellisiksi ja tarvitsemme jonkun korkeamman tahon – jumaluuden – ohjausta voittaaksemme sen synnin, että olemme syntyneet. Toinen koulukunta –johon minä kuulun – vakuuttaa, että lähtiessämme äitimme kohdusta me olemme kaikki puhtaita, että sylivauva ei ole synnin tahraama, että paha on yhteiskunnallisten voimien tuotetta ja ettei Jumalalla ole mitään tekemistä sen kanssa millainen ihmisestä tulee, tuleepa hänestä sitten hyvä tai paha.

- a) Miten tämä pohdinta mielestäsi liittyy näytelmän teemoihin tai Olioon?
- b) Miten nykyään selitetään pahuutta ihmisessä, esimerkiksi Anders Behring Breivikissä tai kouluampujissa? Miten he itse ovat selittäneet tekojaan?

3. Tekstiä analysoimaan

Kohtauksessa 24 Olio tapaa Frankensteinin ensimmäisen kerran pakonsa jälkeen ja keskustelee luojansa kanssa ja pyytää tätä luomaan kumppanin, naispuolisen Olion.

- a) Miten Frankenstein suhtautuu Olioon?
- b) Frankenstein vastustaa ajatusta Olion kumppanista ensiksi. Mikä saa hänet kuitenkin muuttamaan mielensä? Millä tavoin Olio perustelee vaatimustaan? Vaikuttavatko Olion perustelut Frankensteinin päätökseen?

KOHTAUS 24

(Viktor nousee Mont Blancille. Lumen peittämä autio maisema korkealla Alpeilla.)

VIKTOR

Oletko sinä täällä? Missä sinä olet? Oletko sinä täällä?

(Hänen viittansa lepattaa ulisevassa tuulessa.)

Missä sinä olet? Näyttäydy, hirviömäinen olio!

(Kuuluu valtava hengitystä muistuttava ääni kun jäätikkö vavahtaa ja liikaahtaa.

Lumimyrskyn läpi Olio ilmestyy yhtäkkiä näkyviin. Se seisoo aivan paikoillaan jäällä. Sitten se tekee valtavan loikan kohti Viktoria.)

Luoja! Lihaskoordinaatio – käsi ja silmä – erinomaista kudosta – täydellinen tasapaino! Ja ompeleet ovat pitäneet! En onnistunut tekemään siitä komeaa, mutta tein siitä vahvan ja ylvään.

(Viktor kiertele Oliota. Olio pyörii ympäri pitääkseen Viktoria silmällä.)

Mikä saavutus! Ylittämätön tieteellisten saavutusten saralla! Luoja, sen yön mielipuolisuutta – sitä kuumuutta, hikeä, kaikkia niitä infuusioita, hetkeä jolloin näin sen ryömivän minua kohti ja minä – ja minä –

OLIO

Sinä pakenit.

VIKTOR Mitä?

OLIO

Sinä hylkäsit minut.

VIKTOR

(hölmistyneenä) Se puhuu!

OLIO

Niin, Frankenstein. Se puhuu.

VIKTOR

Tiedätkö sinä nimeni?

(Olio ojentaa Viktorille repaleisen päiväkirjan.)

Päiväkirjani!

OLIO

Miksi sinä hylkäsit minut?

VIKTOR

Minua kauhistutti se – mitä olen tehnyt?

OLIO

Rakentanut ihmisen, ja antanut sille elämän –

VIKTOR

No, nyt minä olen tullut ottamaan sen elämän pois –

OLIO

(nauraa) Ai, olet vai?

VIKTOR

Minä olen tullut tappamaan sinut!

OLIO

Tappamaan minut? Miksi sinä sitten loit minut?

VIKTOR

Todistaakseni että pystyn siihen!

OLIO

Sinä siis leikittelet minun elämälläni?

VIKTOR

Tieteen nimessä! Sinä olit suurenmoisin kokeeni – koe joka meni pieleen. Koe, joka täytyy peruuttaa!

(Viktor juoksee Oliota kohti ja hyökkää sen kimppuun veitsi kädessään, mutta Olio riisuu Viktorin nopeasti aseista ja heittää tämän maahan.)

--

Tiivistelmä tapahtumista: Olio sanoo esittävänsä pyynnön tiedemiehelle, mutta tämä toteaa, että siihen Oliolla ei ole oikeutta, koska tämä on murhaaja. Olio taas puolustautuu sillä, että hän on Frankensteinin luomus, ja siksi tiedemies on vastuussa hänestä. Frankenstein on hölmistynyt Olion kyvyistä: tämä osoittaa sivistystä lausumalla Kadotettua paratiisia ja muistaa asioita. Olio sanoo muistavansa erityisesti sen, miten häntä on kohdeltu kaltoin, eikä hän kadu mitään. Lämpimästi hän muistaa vain vanhaa, sokeaa miestä, joka opetti häntä.

--

OLIO

Pahoillasi? Sinä olet pahoillasi? Sinä tämän sait aikaan!

Tämä on sinun maailmankaikkeutesi!

(Viktor on hiljaa.)

Frankenstein. Minulla on toivomus. Minä haluan kuulua johonkin yhteisöön. Mutta yksikään ihminen ei halua olla tekemisissä minun kanssani. Mutta joku kaltaiseni – joku yhtä epämuodostunut ja kammottava – hän ymmärtäisi – hän voisi –

VIKTOR

Mitä, minä –

OLIO

Minä haluan naisen. Joka on samalla lailla raamikas kuin minä.

VIKTOR

Naisen?

OLIO

Vain sinä voisit –

VIKTOR

Luoda toisen raakalaisen – toisen hirviön? Ei, minä en aio tehdä sitä, minä –

OLIO

Minulla on oikeus siihen!

VIKTOR

Sinulla ei ole minkäänlaisia oikeuksia. Sinä olet orja. Sinä haluat, että minä teen sinulle naisen. Ja sitten voitte tehdä ilkeyksiä yhdessä? Ei, en suostu siihen. Kiduta minua niin paljon kuin haluat, minä en suostu koskaan!

OLIO

En minä sinua kiduta, minä puhun sinulle järkeä. Eikö niin ole tapana? Keskustella?

VIKTOR

Tappajien kanssa ei keskustella!

OLIO

Ja silti sinä tappaisit minun jos vain voisit! Sitä sinä ainakin äsken yritit! Miksi sinun tappamisesi on oikeutettua, mutta minun tappamiseni ei ole?

VIKTOR

Minä en väittele sinun kanssasi! Luoja, minä seison jollain vuorenrinteellä, väittelemässä jonkun – jonkun –

OLIO

Elävän olennon kanssa!

VIKTOR

Olemattoman kanssa, saastaisen möykyn olemattomuutta kanssa! Minä olen sinun isäntäsi ja sinun pitäisi osoittaa kunnioitusta –

OLIO

Isännällä on velvollisuuksia – sinä jätit minut kuolemaan! Minä en ole orja. Minä olen vapaa. Jos sinä kieltäydyt toteuttamasta toivettani sinusta tulee minun viholliseni. Minä teen kaikkeani tuhotakseni sinut, omistaudun sinun tuhoamisellesi, en lepää ennen kuin olen tehnyt sydämestäsi aution! (Tauko.) Pyydän anteeksi. Tarkoitukseni oli puhua sinulle järkeä. Minä kykenen loogiseen ajatteluun. Eikä se mitä minä pyydän ole mielestäni mitenkään kohtuutonta. Toista sukupuolta oleva olio, yhtä rujo kuin minä. Jos suostut, lupaan, että me

katoamme ikuisiksi ajoiksi. Me lähdemme Etelä-Amerikan erämaahan, rakennamme sinne pienen paratiisin ja elämme siellä kaikessa rauhassa. Eikä yksikään elävä olento näe meitä enää koskaan. Mitä siitä sanot?

VIKTOR

Olen ällistynyt. Olet oppinut niin paljon, niin lyhyessä ajassa!

OLIO

Oletko sinä ylpeä minusta?

VIKTOR

Ylpeä? En.

OLIO

Miksi et?

VIKTOR

Koska sinun logiikkasi on puutteellista.

OLIO Onko?

VIKTOR

Sinä sanot, että lähdet ulkomaille ja katoat, mutta toisaalta sanot, että kaipaat yhteisön hyväksyntää.

Oletko sinä varma ettet ikävysty siellä maanpaossa?

Oletko varma ettet palaa takaisin, yritä uudelleen elää ihmisten joukossa ja kohtaa taas kerran heidän

halveksuntansa? Sillä halveksuntaa sinä tulet kohtaamaan.

Mutta sillä kertaa, kun taas riehut vapaasti, teitä onkin

kaksi, ja hävityskin tulee olemaan kaksinkertainen. Miksi minä auttaisin sinua?

OLIO

Koska minä olen yksinäinen! Jokaisella oliolla on parinsa. Jokaisella taivaan linnulla! Olet itsekin menossa naimisiin! Miksi minulta kielletään ne mukavuudet, jotka sinä suot itsellesi? Hetki sitten sinä olit ällistynyt minun älykkyydestäni. Nyt olet kovettanut sydämesi. Ole kiltti ja lakkaa olemasta epäjohdonmukainen. Sinun epäjohdonmukaisuutesi on minusta raivostuttavaa! Toivon vain rakkauden mahdollisuutta.

VIKTOR Rakkauden?

OLIO Niin!

VIKTOR

Luuletko, että rakkaus voisi olla mahdollista?

OLIO Luulen!

VIKTOR

Sinulle?

OLIO

Hyvä ihminen ansaitsee rakkautta!

VIKTOR

Oletko sinä hyvä ihminen?

OLIO

Minä olisin hyvä! Voi, miten hyvä minä olisinkaan!

VIKTOR

Minusta on ikävää, että sinä olen yksinäinen. En osannut aavistaa –

OLIO

että minulla voisi olla tunteita?

VIKTOR

Sinä olit yhtälö. Lauseke. Tunnustan sen. Palapeli joka vaati ratkaisua. Mutta jos sinä olet – tunteva olento – ja jos sinä – lähdet pois –

OLIO

Frankenstein, jos sinä annat minulle kumppanin, niin minä

lähden Euroopasta ikuisiksi ajoiksi. Katoan ilmaan. En aiheuta enempää hävitystä. Olin poissa.

(Tauko. Viktor ajattelee.)

VIKTOR

Vannotko, että pysyt rauhallisena?

OLIO

Vannon! Rukoilen sinua: usko minua!

VIKTOR

Jos sinä annat sanasi, että lähdet täältä ikuisiksi ajoiksi etkä koskaan palaa – et koskaan! Jos sinä vannot,

ja vannot juhlallisesti –

OLIO

Minä vannon kautta tuon sinisen taivaan ja kautta tämän valkoisen lumen ja kautta sen rakkauden tulen, joka sydämessäni roihuaa, että jos sinä toteutat toiveeni, sinä et tule enää koskaan näkemään minua, et niin kauan kuin maailma pyörii radallaan!

VIKTOR

Sinäkin siis uskot, että se pyörii radalla?

OLIO

No, totta kai.

VIKTOR

Sinun täytyy ymmärtää – se on kovaa työtä –

OLIO

Yksin sinä voit tehdä sen. Yksin sinulla on tarvittava taito.

VIKTOR

Minä yksin – koko maailmassa – eikä ketään jonka kanssa jakaa salaisuus! – Katso, tuonne alas. (Hän osoittaa alas vuorelta.) Näetkö heidät? Pikku ihmisiä, joilla pikku elämät.

OLIO

(innoissaan) Pikku taloja! Pikku ihmisiä!

VIKTOR

Minä en ole sellainen.

OLIO

Sinä olet kuningas. Tieteen kuningas. Rakenna minulle nainen. Ole niin kiltti! Morsian.

VIKTOR

Morsiamen pitäisi olla kaunis. Morsiamella pitäisi olla nätit silmät ja kiiltävä tukka. Morsian ei saa olla kauhistuttava. Morsiamen pitää olla niin ihana kuin mahdollista.

OLIO

Tismalleen!

VIKTOR

Minä en aio toistaa virheitäni. Me voimme kulkea vain eteenpäin. Me emme voi koskaan kääntyä takaisin.

OLIO

Mestari, tee taas temppusi, minä rukoilen sinua!

VIKTOR

(ajattelee) Nainen... En ole koskaan pohtinut tätä kysymystä. Nainen on tietysti anatomisesti hieman erilainen, mutta erilainen myös – miltä osin? – luonteeltaan? Mielenlaadultaan? Taidoiltaan?

OLIO

(iloisesti) En minä tiedä!

VIKTOR

Missä naiset ovat hyviä?

OLIO

En minä tiedä!

(Viktor ei oikeastaan kuuntele.)

VIKTOR

Luoja, mikä haaste! Jos osaisin tehdä jotain virheetöntä, jotain jonka voisin – asettaa näytteille? Ei demonia vaan – jumalattaren!

OLIO

Jumalattaren.

VIKTOR

Niin! Jos häntä olisi mahdoton erottaa – jos hän olisi täydellinen! Kuvittele sitä! – Piru minut periköön, aion tavoitella sitä.

OLIO

Sinä siis toteutat toiveeni?

VIKTOR

Minä toteutan toiveesi. Jos sinä annat sanasi, että sen jälkeen – sinä jätät meidät rauhaan.

OLIO

Annan sanani! Jos sinä annat sanasi, että teet minulle naisen!

(Viktor ojentaa kätensä.)

Miksi sinä noin teet?

VIKTOR

Sinä pudistat nyt kättäni.

OLIO

Minä pudistan nyt kättäsi?

VIKTOR

Me sinetöimme tämän sopimuksen. Tartu käteeni.

(Epäröiden, Olio tarttuu Viktorin käteen. He pudistavat kättä.)

OLIO

Kiitos! Kiitos! Minun unelmani käyvät toteen! Mene kotiin ja aloita työsi heti!

VIKTOR

Kotiin? En minä kotona voi sitä tehdä!

OLIO

Mikset? Mitä kotona sitten tehdään?

VIKTOR

Että tekisin tuollaista työtä isäni talossa? Ei!

OLIO

Mene sitten sinne minne sinun täytyy mennä. Minä pidän sinua silmällä!

(Varmoin jaloin kuin kauris Olio kapuaa nopeasti jääseinämän yli ja katoaa. Viktor katselee sen menoa.

Kuulemme taas jäätikön huokaisevan.)

4. Kirjallisuuden klassikot - vieläkö niitä pitää lukea ja katsoa?

Lue Helsingin Sanomissa 5.1.2013 ilmestynyt Suna Vuoren lauantaisessee *Klassikon arvoitus ei ratkea*. Tarkastele sen ja omien *Frankenstein*-kokemustesi pohjalta seuraavia kysymyksiä:

- a) Miten Suna Vuori määrittelee klassikon? Eroaako se Sinun tavastasi määritellä klassikko?
- b) Miksi suomalaisten suhtautuminen on klassikoihin on tyypillisesti erilaista kuin keskieurooppalaisten?
- c) Miten Suna Vuori perustelee sen, että teatteriklassikoita kannattaisi esittää?
- d) Miten Suna Vuori ja esseessä mainitut Ralf Långbacka ja Mika Myllyaho suhtautuvat klassikoiden uudelleen tulkintoihin, esimerkiksi niiden siirtämiseen nykyaikaan?
- e) Mitä Vuori tarkoittaa klassikon "päällekirjoituksella"?
- f) *Frankenstein* on klassikkoasemansa säilyttänyt kirja. Pystyykö sen pohjalta tehty teatteriesitys sanomaan katsojalle jotain sellaista, mitä samaa teemaa käsittelevä uusi teksti omasta ajastamme ei pystyisi tavoittamaan?

Lauantaisessee

Klassikon arvoitus ei ratkea

Lauantaisessee: Taiteen klassikko on teos, joka kertoo jotain ajatonta ihmisyydestä. Saako – vai pitääkö – klassikot siirtää nykyaikaan, kysyy HS:n teatteritoimittaja Suna Vuori.

Huomattavan teatteriuran tehnyt – ja sitä edelleen jatkava – ohjaaja Ralf Långbacka totesi 80-vuotissyntymäpäivähaastattelussaan (HS 20. 11.), ettei hyväksy klassikonäytelmien ja oopperoiden siirtämistä nykyaikaan. "Jos haluaa kirjoittaa nykypäivästä, pitää kirjoittaa omia näytelmiä", hän totesi.

Näkemystä voi pitää yllättävänä ihmiseltä, joka itse on ohjannut melkein pä pelkkiä maailmandramatiikan klassikoita – Brechtiä, Tšehovia, Shakespearea, Büchneriä, Verdin oopperoita – eikä erityisen puhdasoppisesti.

Jos kauan sitten kirjoitettua näytelmää ei saa siirtää tähän päivään, pitäisikö kaikki tulkita tapahtuma-aikaa kuvaavassa epookissa? Kuinka tarkkaan historiaa siinä tapauksessa pitää tutkia? Kuka edes tietää, mikä on satoja tai useita kymmeniä vuosia sitten kirjoitetuille alkuteok-

sille uskollinen tulkinta? Jos tietääkin, onko näköispainoksilla tai esitysmuseoilla muuta kuin kopion kuriositeetti-arvo?

Huomattavan teatteriuran tehnyt – ja sitä edelleen jatkava – ohjaaja Ralf Långbacka totesi 80-vuotissyntymäpäivähaastattelussaan (HS 20. 11.), ettei hyväksy klassikonäytelmien ja oopperoiden siirtämistä nykyaikaan. "Jos haluaa kirjoittaa nykypäivästä, pitää kirjoittaa omia näytelmiä", hän totesi.

Näkemyistä voi pitää yllättävänä ihmiseltä, joka itse on ohjannut melkein pelkkiä maailmandramatiikan klassikoita – Brehtiä, Tšehovia, Shakespearea, Büchneriä, Verdin oopperoita – eikä erityisen puhtasoppisesti.

Jos kauan sitten kirjoitettua näytelmää ei saa siirtää tähän päivään, pitäisikö kaikki tulkita tapahtuma-aikaa kuvaavassa epookissa? Kuinka tarkkaan historiaa siinä tapauksessa pitää tutkia? Kuka edes tietää, mikä on satoja tai useita kymmeniä vuosia sitten kirjoitetuille alkuteoksille uskollinen tulkinta? Jos tietääkin, onko näköispainoksilla tai esitysmuseoilla muuta kuin kopion kuriositeetti-arvo?

Långbacka tuskin tarkoittikaan pelkkää estetiikkaa eli sitä, esitetäänkö Shakespearea sukka-housuissa vai nahkarotseissa.

Luulen, että hän puhui klassikon itseisarvosta ja tekijän oikeuksista eli siitä, että teos pitäisi tulkita sellaisenaan, mitään pois ottamatta ja mitään lisäämättä, teoksen ydintä ja kirjailijan todennäköisesti tarkoittamaa totuutta etsien. Että soitettaisiin nuoteista niin kuin ne on kirjoitettu.

Klassista musiikkia ja oopperoita esitetään usein edelleen juuri näin. Tällöin pienetkin nyanssit voivat saada suuren merkityksen, ja se, sanooko teos jotain tästä ajasta tai tätä aikaa elävästä ihmisestä, jää katsojan tulkinnan varaan.

Näin ajatellen klassikon käyttämisen ohjaajan egon ja ilmaisutarpeen tai häntä kiinnostavien asioiden julkaisualustana voisi ajatella olevan epäkunnioittavaa.

Mutta eikö juuri omakohtainen suhde teokseen tee myös klassikosta elävän ja alati uusiutuvan?

Taiteessa klassikko on määritelmällisesti "arvostettu ja esimerkillinen teos, jossa tiivistyy jokin olennaista kulttuurista". Tai jotain ajatonta ihmisyydestä.

Tällaisissa teoksissa liikutaan siis suurimpien ja syvimpien ilmiöiden, kuten elämän ja kuoleman, oikean ja väärän, hyvän, pahan ja olemassaolon äärellä.

Tulkittiinpa klassikoita niin tai näin, suomalainen traditio on verraten lyhyt ja kapea. Siksi suhteemme klassikoihin on väistämättä hyvin erilainen kuin vaikkapa brittien suhde Shakespeareen, saksalaisten suhde Brehtiin tai venäläisten suhde Tšehoviin. (Kreikkalaisten suhde an-

tiikin tragedioihin taitaa sen sijaan olla jo katkennut – vaikka myytteinä ne elävät ja kantavat länsimaista kulttuuria edelleen.)

Näissä kulttuureissa klassikoita myös esitetään kaiken aikaa.

Me saatamme osata ulkoa pätkän Kiveä tai Linnaa, mutta niiden ulkopuolella meiltä puuttuu perinne, joka tekisi klassikoista ja niiden uudelleen tulkitsemisesta kollektiivisia kokemuksia. Varsinaisten teatteriklassikoidemme humus vasta ohut onkin: meillä on Aleksis Kivi, Juhani Aho, Minna Canth ja muutama muu, eivätkä ne tunnu kiinnostavan kovin suurta yleisöä sen enempää kuin tekijöitäkään.

Helsingin viimeaikaisessa teatteriohjelmistossa eivät klassikot juuri ole juhlineet. Enemmän on puhuttu tästä ajasta – ja esitetty niitä Långbackan mainitsemia omia näytelmiä, uusi tekstejä tästä ajasta. Hyvä niin.

Paljon teatterissa käyvänä huomaan kuitenkin kaipaavani myös huolella ajateltua ja monessa koeteltua, hyvin kirjoitettua monikerroksista draamaa. Ikään kuin pääruokaa, tukevaa maata jalkojen alle.

Klassikot tuntuvat toden totta kiinnittyvän johonkin ajattomaan eli ikuiseen ja asettavan asiat lohdullisiin mittasuhteisiin – myös silloin, kun ne on tulkittu aivan toisin kuin kenties olisi odottanut. Ja sehän taas on virkistävää!

Klassikoiden tuntemista voi pitää vanhanaikaisesti paitsi sivistyksen mittarina myös käypänä koulutuksena niin katsojille kuin tekijöillekin.

Uusia käännöksiä taas tehdään paitsi siksi, että kieli muuttuu, myös siitä syystä, etteivät tekstit tapoineen, miljöineen ja kulttuurisine viittauksineen muuttuisi uusille sukupolville kokonaan käsittämättömiksi. Näin yhä uudet sukupolvet voivat löytää omat Hamletinsa, Godot'nsa ja Kirsikkapuistonsa, jotka ympärillä tapahtuvista mullistuksista huolimatta puhuvat ihmisenä olemisesta maailmassa.

Pientä elpymistä veltostuneella klassikkorintamalla on sentään havaittavissa.

Ne, joista pääkaupunkiseudun näyttämöillä on syksyn aikana pyyhitty pölyt, on tomutettu oikein kunnolla: yhden naisen Idiootti, nykyaikaiselle yläasteelle sijoittuva Viiruksen Drömspel (Uninäytelmä) ja poikkitaiteelliseksi törmäykseksi itsensä määrittelevä Woyzeckmaterial (Woyzeck-materiaali), ensimmäistä maailmansotaa sivuava Svenska teaternin En midsommarnattsdröm (Kesäyön uni) sekä viimeisimpänä kaupunginteatterin pilveä polttava ja vesissä piipahteleva gangsteri-Hamlet.

Ja pyörivätkö herrat Dostojevski, Strindberg, Shakespeare ja Büchner nyt haudoissaan? Eivät tietenkään.

Mainitut teokset ovat klassikoita myös siksi, että ne voidaan tulkita yhä uudestaan ja jokseenkin miten tahansa, eivätkä ne siitä suinkaan säikähdä tai mene piloille. Tulkinta toki voi epäonnistua, mutta draaman arvoa se ei vähennä.

Yksi klassikon ominaisuuksista onkin se, että se on yhtä aikaa täysi ja avoin, tiheä ja huokoinen. Sen seulaan voi jäädä paljon arvokasta, mutta samalla se päästää lävitseen yhtä paljon. Sillä voi huuhtoa ajasta mitä mielih.

Jotkut ohjaajat, kuten edesmennyt Ingmar Bergman, ovat nähneet kiinnostavaksi tehdä samoja klassikoita yhä uudelleen, eivätkä ne senkään jälkeen ole tyhjentyneet mahdollisista merkityksistään. Ne ovat ikään kuin arvoituksia, jotka eivät ratkea – ja jotka juuri siksi kiehtovat yhä uusia tekijöitä ja katsojia.

Katsojalle voi käydä niinkin, että mitä useamman Macbethin on nähnyt, sitä enemmän odottaa seuraavaa. Mitä tutumpi teos, sitä enemmän sävyjä erottaa tulkinnasta, ja sen syvemmältä näyttää alkuperäinen.

Suomen kansallisteatterin johtajan, Mika Myllyahon mukaan klassikoita on turha edes tehdä, ellei niitä tulkitse kokonaan uudelleen.

Uusi tulkinta taas harvoin perustelee itsensä pelkällä estetiikalla. Klassikko pitäisi osata ja uskaltaa ajatella uusiksi, mikä vaatii niin taitoa kuin rohkeuttakin.

Päällekirjoitukset eli vanhan näytelmän pohjalta tehdyt uudet versiot ovat tällä hetkellä suosittuja ja lähtökohtaisesti kenties helpompia tehdä. Ne ikään kuin antavat vapauksia, joita tulkinnassa ei muuten tohdittaisi ottaa. Klassikkoa kohtaan tunnettu kunnioitus voi myös jäykistää.

Jotkut, kuten isot kansainväliset ohjaajanimet tai vaikkapa Kristian Smeds tai Suomessa jo kolme ohjausta tehnyt Andriy Zholdak, ajattelevat klassikot niin uusiksi, ettei vanhasta jää välttämättä paljon jäljelle. Heille klassikko on kangas, jolle maalata oma teoksensa. Tai peili, joka näyttää heille heidät itsensä ja maailman heijastuksena taustalla.

Myllyahon mukaan tällaisille auteureille klassikko on avain alitajuntaan. Maailmandramatiikan klassikoiden – kuten Shakespearen suurten tragedioiden ja Tšehovin pinnalta kepeiden komedioiden – kautta voi halutessaan tehdä hyvinkin omakohtaista ja paljastavaa psykoanalyysiä, käsitellä isäsuhdetta tai henkilökohtaista elämäntilannetta.

Myllyahon mukaan ei riitäkään, että on aihe ja sen metafora. Pitää olla oma näkökulma ja kokonainen maailma, syvyyttä ja perspektiiviä, ulottuvuuksia teoksen itsensä ulkopuolelle.

Mutta vaikka maailma olisi miten huolella tutkittu ja tulkittu, yksi pysyy: arvoitus ei ratkea.

Keitä olemme, mistä tulemme, minne menemme? Ollako vai ei?

5. Askel taiteesta tieteeseen ja tieteen etiikkaan

Yle Areenalla on vielä helmikuun alussa nähtävissä ohjelma Arto Nyberg, jossa haastatellaan bioetiikan ja oikeusfilosofian professoria Matti Häyryä. Haastattelussa Häyry kertoo tämänhetkisistä kantasolututkimukseen liittyvistä eettisistä kysymyksistä. Samasta aiheesta saa tietoa myös Häyryn vuonna 2012 ilmestyneestä teoksesta Ihminen 2.0.

a) Keskustelkaa niistä mahdollisuuksista ja toisaalta uhkista, joita keskustelu ja kirja tuovat esille.

b) Järjestäkää väittely jostain seuraavasta aiheesta:

- Kantasolututkimuksesta on enemmän hyötyä kuin haittaa / Kantasolututkimuksesta on enemmän haittaa kuin hyötyä.
- Kuuroilla täytyy olla oikeus saada itselleen alkiovalinnan kautta kuuroja lapsia / Kuurot vanhemmat eivät saa valita kehittymään lasta, joka on geneettisesti kuuro.
- Alkiovalinnan laajamittainen käyttöönotto tuottaa hyviä seurauksia ihmiskunnalle. / Alkiovalinnan laajamittaisen käyttöönoton seuraukset ovat vaarallisia ihmiskunnalle.
- Ihmisten kloonaminen pitäisi sallia tietyissä olosuhteissa. / Ihmisten kloonamista ei pidä sallia missään olosuhteissa.

6. Lue Chisun Frankenstein-kappaleen sanat.

a) Mitä puhujasta saadaan tietää? Mitä puhuja kertoo tämänhetkisestä tilanteestaan, menneisyydestään ja tulevaisuudestaan?

b) Laulun sävy on kepeä ja humoristinen. Mistä vaikutelma syntyy? Pohdi, miksi lauluun on valittu hilpeä tunnelma, vaikka yksinäisyys on monelle kipeä asia?

c) Pohdi, voiko laulun ymmärtää, jos ei tunne intertekstuaalisia viittauksia?

Frankenstein

Tarvitsen vain yhden valion
malliksi mun oman Julion
Liian kauan jo kevyt ja kivetön
on ollu mun vasen nimetön

Vaikka oon hiljainen ja vähän pelokas
oon kärsivällinen ja nerokas
Oon piilossa pitkään jo lymyilly
lemmenvehjettä valmiiks kyhäilly

Ja tänään lähden tanssimaan
mun tehtävän loppuun saattamaan
Hei kuule, Victor Frankenstein
sulsta mä innoitusta hain
Ja lupaan mä vielä rakastan
läpi elon ja jälkeen kuoleman

Siinä hän nyt on
kimaltaa valoissa yökerhon
sydän rinnassa hakkaa, kun mä lähestyn
"Vain yks hius", mä mantraan, "tähän pystyn"

Ja kun pyydän häntä tanssimaan
mä pöllin siltä DNA:n
Hei kuule, Victor Frankenstein
nyt beiben omakseni sain
Mä lupaan, mä häntä rakastan
läpi elon ja jälkeen kuoleman
Joku saa viel meidät sulattaa
ja sylikkään taas päivät pussaillaan
ja kuka sanoo et täysmahdottomuus
muka on ikuinen rakkaus?

Ja tänään lähden tanssimaan,
mun beiben kanssa bailaamaan

7. Uusia tarinoita uusista tieteen mahdollisuuksista

Ota aiheeksesi jokin bioetiikkaan liittyvä kysymys, esimerkiksi alkiovalinta, ihmisalkioiden parantelu, pelastajalasten tuottaminen, kantasolubisnes tai kloonaus. Työstä aiheitasi valitsemasi taiteen keinoin. Tee esimerkiksi jokin seuraavista:

- juliste tai mainos
- sarjakuva
- näytelmäkohtaus
- novelli
- laulu tai rap
- video